

Пашенко А. О.
*старший викладач кафедри психології та педагогіки
Національної академії Національної гвардії України*

ОСОБИСТІСНІ ПРЕДИКТОРИ АЛКОГОЛЬНИХ ІНЦИДЕНТІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ

INDIVIDUAL PREDICTORS OF ALCOHOL INCIDENTS OF MILITARY PERSONNEL OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, яке полягає у визначенні основних психологічних предикторів алкогольних інцидентів військовослужбовців Національної гвардії України.

На матеріалі дослідження 100 військовослужбовців Національної гвардії України визначено індивідуально-психологічні особливості особистості військовослужбовців Національної гвардії України, які допустили алкогольні інциденти на службі. Виявлено особливості рис характеру таких військовослужбовців строкової та контрактної служби, як-от переважання гіпертичного, демонстративного та застрягального і найнижчі показники тривожно-боязкого та неврівноваженого типів акцентуацій. Підсумовуючи дослідження акцентуацій характеру військовослужбовців Національної гвардії України, зазначимо, що характерологічними рисами, які потенційно вирізняють тих, хто вживає алкоголь на службі, є використання алкогольного сп'яніння для задоволення дефіциту спілкування та співпереживання, створення умов душевного тепла, радощів та можливість отримати глибокі, щирі почуття. Визначено особливості вияву дезадаптивних рис особистості військовослужбовців строкової служби, як-от низькі показники афективності, максималізму та часткової перспективи, та військовослужбовців контрактників, як-от високі показники демонстративності, афективності, унікальності, неспроможності, соціального песимізму, часової перспективи та антисуїцидального фактора. Підсумовуючи, зазначимо, що особливості емоційно-вольової сфери, які впливають на формування суїцидальних установок у групи військовослужбовців за контрактом, майже за всіма шкалами методики О.Г. Шмельова, крім шкал «Злам культурних бар'єрів» та «Максималізм». Так, можливо припустити, що збільшені показники субшкальних діагностичних концептів впливають на схильність до вживання алкоголю.

Ключові слова: особистісні предиктори, делінквентна поведінка, військовослужбовці Національної гвардії України, риси характеру, дезадаптивні риси.

The urgency of the urgency of the research problem, which is to determine the main psychological predictors of alcohol incidents of servicemen of the National Guard of Ukraine.

Based on the study of 100 servicemen of the National Guard of Ukraine, individual psychological characteristics of the personality of servicemen of the National Guard of Ukraine who committed alcohol incidents at work were determined. The peculiarities of the character traits of such conscripts and contract servicemen are revealed, in particular the predominance of hyperthymic, demonstrative and stuck and the lowest indicators of anxious-timid and unbalanced types of accentuations. Summing up the study of servicemen of the National Guard of Ukraine, we note that the characteristic features that potentially distinguish those who drink alcohol at work are the use of alcohol intoxication to meet the deficit of communication and empathy, creating conditions of warmth, joy and opportunity to get deep, sincere sense. The peculiarities of maladaptive personality traits of conscripts, in particular, low rates of affectivity, maximalism and partial prospects and contract servicemen – high rates of demonstrativeness, affectivity, uniqueness, insolvency, social pessimism, time perspective and anti-suicide factor. Summing up, we note that the features of the emotional and volitional sphere, which affect the formation of suicidal attitudes in groups of servicemen under contract, on almost all scales of the method O.G. Shmelyova, in addition to the scales Breaking Cultural Barriers and Maximalism. Thus, it is possible to assume that increased rates of subscale diagnostic concepts affect the propensity to drink alcohol.

Key words: personal predictors, delinquent behavior, servicemen of the National Guard of Ukraine, character traits, maladaptive traits.

Актуальність проблеми дослідження. На восьмому році після початку подій у Криму і на Сході України особливої актуальності набули проблеми, пов'язані з «людським фактором» у військових формуваннях і правоохоронних органах. Наші захисники щоденно виконують бойові завдання в зоні проведення операції Об'єднаних сил, що вимагає від них скоординованих та професійних дій. Це зумовлює високу увагу і вимогливість суспільства до особистості військового.

У розумінні кожного громадянина військової – це професіонал, фахівець військової справи, патріот своєї держави. Державна політика спрямована на покращення та розвиток військової підготовки,

морально-психологічного та логістичного забезпечення, приведення професійного рівня наших офіцерів, військовослужбовців за контрактом та строковиків до вимог стандартів країн НАТО.

Увагу суспільства привертають численні приклади девіантної поведінки військовослужбовців. Зокрема, хірурга військового госпіталю звинувачують у роботі напідпитку [1], патрулем військової комендатури виявлено військовослужбовця в стані алкогольного сп'яніння під час виконання покладених на нього обов'язків військової служби [2], суд оштрафував прапорщика за виконання обов'язків військової служби в стані алкогольного сп'яніння [3] тощо. Значною є кількість порушень військової дис-

ципліни, що були вчинені в результаті вживання алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями в зоні проведення операції Об'єднаних сил у 2019 році: обліковано 1 011 порушень військової дисципліни, що були вчинені в результаті вживання алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями, а саме: 26 протоколів за адміністративне правопорушення – ст. 130 КУпАП «Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції»; 92 протоколи за адміністративне правопорушення – ст. 178 КУпАП «Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді»; 893 протоколи за військові адміністративні правопорушення – ст. 172-20 КУпАП «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів». Також обліковано кримінальні правопорушення, вчинені 44 військовослужбовцями в стані алкогольного сп'яніння за різними статтями Кримінального кодексу України: «Доведення до самогубства» (ст. 120), «Умисне тяжке тілесне ушкодження» (ст. 121), «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» (ст. 122), «Грабіж» (ст. 186), «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» (ст. 263), «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту» [4].

Виконання військовослужбовцями обов'язків військової служби в стані алкогольного сп'яніння в умовах особливого періоду призводять до погіршення стану військової дисципліни, загибелі військовослужбовців та дискредитує досягнення в секторі безпеки і оборони держави.

Психологічне забезпечення в НГУ за останні роки покращилось, у 2017 році проведена реструктуризація підрозділів із роботи з особовим складом, у військових частинах з'явилися підрозділи психологічного забезпечення. За цей час упроваджено проведення заходів командного згуртування, за програмою «Тімбілдинг» на спеціально обладнаних тренінгових містечках; розроблено та введено в експлуатацію Мобільний центр психологічної підтримки, який призначено для якісного проведення заходів психологічного забезпечення за межами пунктів постійної дислокації; здійснено безліч міжнародних і загальноукраїнських заходів підвищення кваліфікації відомчих психологів тощо.

Попри це, досі залишаються не подоланими низка суперечностей щодо:

- розроблених критеріїв і методичного забезпечення професійно-психологічного відбору та незначною кількістю охочих вступати на службу до силових структур, що призводить до ситуації «вибір без вибору»;

- напрацьованих алгоритмів професійно-психологічної підготовки військовослужбовців щодо формування в них психічної стійкості, мотивації до

службово-бойової діяльності та недостатнім рівнем забезпечення;

- визначених заходів психопрофілактики, психологічної допомоги та реабілітації та недостатністю матеріально-технічного забезпечення цих заходів, що призводить до зниження її якості тощо.

Зазначене призводить до загострення низки проблем, серед яких є правопорушна поведінка військовослужбовців, що багато в чому зумовлюється зловживанням алкоголем. Алкогольні інциденти самі по собі є правопорушенням, тому що за ці дії передбачене покарання відповідно до ст. 172 КУпАП «Виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби у стані алкогольного сп'яніння в умовах особливого періоду».

Мета статті – визначити індивідуально-психологічні предиктори алкогольних інцидентів військовослужбовців НГУ.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь близько 100 військовослужбовців НГУ, які вчинили правопорушення у формі алкогольних інцидентів на службі. З них 62,2% становлять військовослужбовці строкової служби, 38,2% – контрактної служби.

Психодіагностичний інструментарій, використаний у дослідженні, входить до базового набору психодіагностичних методик автоматизованого психодіагностичного субкомплексу «Профвідбір», розробленого співробітниками науково-дослідного центру НА НГУ [5]. Зокрема, використано психодіагностичні методики: методику «Визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту» (К. Леонгард та Х. Шмішек) та Опитувальник суїцидального ризику (О.Г. Шмельов).

Використання саме цих методик зумовлено такими міркуваннями:

- зловживання алкоголем – стійка звичка, яка «вбудована» в систему характеру людини і має відбиватись на його особливостях. Проблема рис і акцентуації характеру в осіб, які допустили алкогольні інциденти, поставлена в роботах [6; 7; 8];

- зловживання алкоголем призводить до соціально-психологічної дезадаптації особистості, тому доцільно визначити, які саме дезадаптивні особистісні риси і якості загострюються в таких військовослужбовців. Проблема взаємозв'язку дезадаптивних особистісних якостей і делінквентної поведінки не нова, в літературі знаходимо посилення на такі якості, як недостатня сформованість особистісних структур, низький рівень розвитку моральних уявлень і соціально схвалюваних навичок поведінки [9; 10].

Отримані результати визначення типу акцентуації характеру у військовослужбовців НГУ, які допустили вживання алкоголю на службі, представлено в таблиці 1.

Як бачимо з таблиці 1, середній показник гіпертимної акцентуації характеру сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($19,58 \pm 2,88$), при цьому він статистично більше сформований у цій групі, ніж у групі військовослужбовців строкової служби ($t_{1,3} = 2,29$; $p \leq 0,05$). У військовослужбовців

Показники визначення типу акцентуації характеру у військовослужбовців НГУ, які допустили вживання алкоголю на службі ($x_{cp} \pm \sigma$, балів)

Шкали	Військово-службовців строкової служби		В/с контрактної служби		Контрольна група		t_{1-2}	t_{1-3}	t_{2-3}
	x_{cp}	σ	x_{cp}	σ	x_{cp}	σ			
Гіпертимний	16,52	6,01	18,00	4,51	19,58	2,88	-1,00	-2,29*	-1,72
Застрагуючий	10,57	2,19	11,75	3,58	12,95	2,97	-1,52	-3,64**	-1,52
Емотивний	9,22	3,77	9,94	4,60	12,60	5,49	-0,64	-2,89*	-2,24*
Педантичний	8,74	4,56	10,38	4,58	10,80	4,29	-1,31	-1,77	-0,40
Тривожно-боязкий	1,91	2,59	4,03	3,62	5,33	5,11	-2,53*	-3,51**	-1,26
Циклотимічний	8,61	3,01	8,81	2,85	10,13	4,00	-0,25	-1,70	-1,62
Демонстративний	14,57	3,58	13,94	4,11	15,10	2,86	0,60	-0,61	-1,36
Неврівноважений	4,65	4,41	4,88	4,29	5,63	3,54	-0,19	-0,90	-0,80
Дистимічний	9,39	3,76	9,19	2,74	8,93	2,30	0,22	0,54	0,43
Екзальтований	8,87	3,56	11,06	3,45	11,68	3,03	-2,28*	-3,18**	-0,79

Примітка: * при $p \leq 0,05$; ** при $p \leq 0,001$.

контрактної служби цей показник також сформований меншою мірою, ніж у контрольній, однак ці відмінності не досягають рівня статистичної значущості. Слід зазначити, що показники всіх трьох груп перебувають у межах, достатніх для проходження ППВ. Показники 1 і 2 груп не досягають рівня вираженої акцентуації, але мають тенденції до неї, на відміну від контрольної групи, для військовослужбовців якої характерною є гіпертимна акцентуація характеру. Таким чином, для всіх досліджених груп властиві такі соціально-адаптивні особливості, як оптимізм, енергійність, оптимізм, життєлюбність, енергійність, товариськість, ініціативність, загалом припіднятий настрій упродовж більшої частини дня. Соціально-дезадаптивними особливостями цього типу є імпульсивність, загальне занепокоєння, метушливість, відсутність терпіння, посидючості, нездатність до тривалої концентрації уваги, нестійкість до перешкод, схильність до невиправданого ризику (авантюризм), неадекватна легкість щодо життєвих проблем, необдуманість поведінки, висловлювань. Ситуаціями службово-бойової діяльності, які провокують стрес, для осіб такого типу є: одноманітність обстановки; монотонна діяльність; обмеження рухової активності; ретельна, копітка робота; жорстко регламентована система організації; робота в умовах нав'язаної ззовні діяльності; надмірна опіка, постійний контроль; відсутність суперництва; необхідність ретельного аналізу інформації; необхідність ухвалювати відповідальні рішення; фрустрація потреби в самореалізації; вимушена самотність; обмеження діяльності, пов'язані з віковими змінами.

Застрагальний тип акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($12,95 \pm 2,97$), при цьому він статистично більше сформований у цій групі, ніж у групі військовослужбовців строкової служби

($t_{1-3} = 3,64$; $p \leq 0,001$), що може свідчити про відсутність у військовослужбовців строкової служби негативного життєвого досвіду (зради, несправедливості, невизнання особистих досягнень тощо) та відсутності владних повноважень. У військовослужбовців контрактної служби цей показник також сформований меншою мірою, ніж у контрольній, однак ці відмінності не досягають рівня статистичної значущості. Показники 1 і 2 груп мають низький рівень вираженої акцентуації, на відміну від контрольної групи, військовослужбовці якої мають ознаки застрагальної акцентуації характеру.

Емотивний тип акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($12,60 \pm 5,49$), його показники статистично значущі порівняно з експериментальними групами військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців контрактної служби ($t_{1-3} = 2,89$; $p \leq 0,05$ та $t_{2-3} = 2,24$; $p \leq 0,05$ відповідно), що може говорити про використання алкогольного сп'яніння для задоволення дефіциту спілкування та співпереживання, створення умов душевного тепла, радощів та можливості отримати глибокі, щирі почуття. Показники 1 і 2 груп мають низький рівень вираженої акцентуації, на відміну від контрольної групи, військовослужбовці якої мають ознаки емотивної акцентуації характеру.

Показники педантичного типу акцентуації характеру військовослужбовців сформовані на найвищому рівні в контрольній групі ($10,80 \pm 4,29$). Значущих розбіжностей за цими шкалами між групами військовослужбовців немає. Бачимо найменший показник у групі військовослужбовців строкової служби ($8,74 \pm 4,56$), такі дані можуть свідчити про низьку здатність слідування загальним та військовим нормам у силу відсутності знань вимог керівних документів та Статутів, позбавлення власної ініціативи

(приклад покарань співслужбовців, які допустили помилок у поведінці). Імовірно, специфіка військової служби, як-от велика кількість завдань, паперів, обмежений час, відсутність проміжків між завданнями, відсутність контролю якості виконаної роботи, особистісна незацікавленість у якісному виконанні завдань, призводить до вживання спиртних напоїв. Показники всіх груп мають низький рівень вираженої акцентуації характеру.

Як видно з показників, тривожно-боязкий тип акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($5,33 \pm 5,11$). При цьому він статистично більше сформований у цій групі, ніж у групах військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців контрактної служби ($t_{1,2} = 2,53$; $p \leq 0,05$ та $t_{1,3} = 3,51$; $p \leq 0,001$ відповідно). Найнижчий показник у 1 групи ($1,91 \pm 2,59$), що може свідчити про дефіцит думок про майбутнє, недостатню антиципаційну компетентність, життя сьогоденням. Тривожність розуміється нами як орієнтувальна риса, яка забезпечує прогноз майбутнього, осмислення ймовірних труднощів і перешкод на шляху досягнення цілей, планування поведінки тощо. Розглядаючи військовослужбовців, які вживають алкоголь, можна зробити припущення про те, що вони були схильні до адиктивної поведінки. У сукупності це призводить до збільшення відчуття тривоги, стає причиною низької виконавчої дисципліни, безвідповідального ставлення до покладених обов'язків та нездатністю критично оцінювати власні сили.

Слід зазначити, що показники всіх трьох груп перебувають у межах, достатніх для проходження ППВ. Показники всіх груп мають низький рівень вираженості гіпертимної акцентуації характеру.

Циклотимічний тип акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($10,13 \pm 4,00$). Показники всіх груп мають низький рівень вираженої акцентуації характеру.

Показник демонстративної акцентуації характеру сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($15,10 \pm 2,86$), при цьому він статистично не зовсім значущий. Слід зазначити, що показники всіх трьох груп перебувають у межах, достатніх для проходження ППВ. Показники всіх груп не досягають рівня вираженої акцентуації, але мають тенденції до неї. Таким чином, для військовослужбовців усіх досліджених груп властиві такі соціально-адаптивні особливості, як прагнення до спілкування, виражені комунікативні навички, які дозволяють перебувати в центрі уваги, виявляти артистичність, уміти бути емпатійними співрозмовниками, виявляти почуття, могли перетворювати проблемні ситуації на вигідні. Вони схильні до нещирості й обману, здатні задля досягнення своїх цілей маніпулювати оточенням, шантажувати, симулювати проблеми, схильні до невинного ризику, конфліктні, переживають дефіцит глибоких і щирих почуттів, тому схильні до ревностей і заздрощів. У критичних ситуаціях «ухиляються» від вирішення нагальних питань, пере-

кладають відповідальність на інших. Ситуаціями службово-бойової діяльності, які провокують стрес, для осіб такого типу є: монотонна діяльність; регламентовані умови діяльності (зокрема, ліміт часу); встановлення сумнівів у перевагах демонстранта; недооцінка заслуг, обмеження права бути «зіркою»; байдужість; можливість розкриття психологічної гри чи обману.

Показники неврівноваженого типу акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($5,63 \pm 3,54$). Бачимо найменший показник у групи військовослужбовців строкової служби ($4,65 \pm 4,41$), але група військовослужбовців за контрактом також має незначні відмінності у показниках ($4,88 \pm 4,29$), це, можливо, свідчить про нездатність швидкого приведення психоемоційного стану до норми, що призводить до накопичення негативних думок та емоцій, ускладнене уникнення та згладжування конфліктних ситуацій зі співслужбовцями та командирами (начальникам). Показники всіх груп мають низький рівень вираженої акцентуації характеру.

Показники дистимічного типу акцентуації характеру військовослужбовців сформовані на найвищому рівні в групі військовослужбовців строкової служби ($9,39 \pm 3,76$), найнижчий – у контрольній групі ($8,93 \pm 2,30$), що може свідчити про нагальну проблему роботи з опанування військової справи та військової дисципліни (звикання до жорсткого виконання розпорядку дня, обмеження особистого пересування територією частини, оперативного прийняття рішення під час виконання обов'язків служби, розвиток таких важливих для військового рис характеру, як відповідальність, сумлінність, пунктуальність). Показники всіх груп мають низький рівень вираженої акцентуації характеру.

Екзальтований тип акцентуації характеру військовослужбовців сформований на найвищому рівні в контрольній групі ($11,68 \pm 3,03$), При цьому він статистично більше сформований у цій групі, ніж у групах військовослужбовців строкової служби та військовослужбовців контрактної служби ($t_{1,2} = 2,28$; $p \leq 0,05$ та $t_{1,3} = 3,81$; $p \leq 0,001$ відповідно). Найнижчий – у групи військовослужбовців строкової служби ($8,87 \pm 3,56$), що може свідчити про відсутність щирості у взаємовідносинах строковиків зі співслужбовців (незначний час спілкування одне з одним та різка зміна кола спілкування, відсутність спільних інтересів та спроба приховати власні негаразди). Показники всіх груп мають низький рівень вираженої акцентуації характеру.

У подальшому перебігу дослідження проаналізовано результати, одержані за допомогою опитувальника суїцидального ризику О.Г. Шмельова, призначеного для врахування афективно-вольових особливостей обстежуваних. Визначено рівень сформованості суїцидальних намірів та можливість особистості у військовослужбовця-делінквента долати життєві труднощі.

Отримані результати визначення особливостей суїцидальних установок у військовослужбовців

НГУ, які допустили вживання алкоголю на службі, представлені у таблиці 2.

Як видно з наведених даних таблиці 2, в досліджуваних групах рівень вираженості особливостей, які призводять до підвищення суїцидального ризику, перебувають у допустимих межах, але слід зазначити, що показники за шкалою «Часткова перспектива» в групі військовослужбовців строкової служби ($14,50 \pm 11,7$) та контрольної групи ($16,05 \pm 8,35$) не відповідають установленим критичним межах (від 17 до 33 балів), достатнім для проходження ППВ.

За показником шкали «Демонстративність» найбільше балів у групі військовослужбовців за контрактом ($17,58 \pm 22,78$), а найменший – у групі військовослужбовців строкової служби ($10,91 \pm 18,23$), у всіх групах показник перебуває на низькому рівні. Том слід уважати, що вживання алкоголю для військовослужбовців за контрактом, можливо, спровоковане бажанням привернути увагу оточення до своїх негараздів, налаштувати своє оточення до співчуття та розуміння.

За показником шкали «Афективність» найбільше балів у групі військовослужбовців за контрактом ($20,76 \pm 25,01$), а найменший – у групі військовослужбовців строкової служби ($12,18 \pm 18,71$), у всіх групах показник перебуває на низькому рівні. Припустимо, що вживання алкоголю для військовослужбовців за контрактом є емоційною реакцією на психотравматичну ситуацію (офіцери, співслужбовці ображали, морально принижували; командир (начальник) у покарання поставив на свята або вихідний день у добове чергування (наряд)). Доступ до емоційної сфери у військовослужбовців за контрактом більший, ніж у строковиків, що пов'язано з можливістю задоволення потреб належності. У кого ефективність є, той здатний виявляти емоції, тобто отримувати емоційну розрядку. У кого її немає – терпить, а потім використовує алкоголь як засіб розгальмування, щоб «випустити пар». Треба навчати військовослужбовців адекватним шляхам каналізування емоцій.

За показником шкали «Унікальність» найбільше балів у групі військовослужбовців за контрактом ($11,52 \pm 22,93$), а найменший – у контрольної групи ($4,00 \pm 9,28$), у всіх групах показник перебуває на низькому рівні. Отже, військовослужбовцям за контрактом притаманне відчуття «я не такий, як усі». Мені більше дозволено, ніж іншим. До мене має бути особливий підхід. Мене ображає несправедливість. Мене не розуміють, не цінують, не заохочують тощо. Можу собі дозволити випити. Крім того, буду вживати «ім на зло» командиру (начальнику). Буду намагатись стати «як усі» військовослужбовці своєї частини, а всі вживають алкоголь.

За показником шкали «Неспроможність» найбільше балів у групі військовослужбовців за контрактом ($29,09 \pm 15,08$), при цьому він статистично більше сформований у цій групі, ніж у контрольної ($t_{2,3} = 2,46$; $p \leq 0,05$). У військовослужбовців строкової служби цей показник також сформований меншою мірою, ніж у контрольній, однак ці відмінності не досягають рівня статистичної значущості. Тому припустимо, що вживання алкоголю для військовослужбовців за контрактом є реакцією на власну неспроможність: фізичну (під час контрольно-перевірочних занять із фізичної підготовки був неспроможний виконати нормативи на позитивну оцінку, внаслідок чого став об'єктом моральних принижень зі сторони офіцерів та співслужбовців), інтелектуальну (повільно проходить процес вивчення вимог керівних документів та функціональних обов'язків за посадою, комп'ютерна неграмотність, відсутність часу для саморозвитку), моральну (в процесі служби зіштовхується з фактами, коли командир (начальник) змушував порушувати законність і дисципліну); некомпетентність (низький рівень знань, умінь та навичок), непотрібність (незадоволеність можливості для службової реалізації та відсутність кар'єрного зростання).

За показником шкали «Соціальний песимізм» найбільше балів у групі військовослужбовців за контр-

Таблиця 2

Показники особливостей суїцидальних установок у військовослужбовців НГУ, які допустили вживання алкоголю на службі ($x_{cp} \pm \sigma$, балів)

Шкали	Військово-службовців строкової служби		В/с контрактної служби		Контрольна група		t_{1-2}	t_{1-3}	t_{2-3}
	x_{cp}	σ	x_{cp}	σ	x_{cp}	σ			
Демонстративність	10,91	18,23	17,58	22,78	13,50	12,31	-1,20	-0,60	0,92
Афективність	12,18	18,71	20,76	25,01	17,23	14,33	-1,45	-1,10	0,72
Унікальність	8,18	17,08	11,52	22,93	4,00	9,28	-0,62	1,07	1,77
Неспроможність	25,00	11,44	29,09	15,08	22,00	7,58	-1,14	1,10	2,46*
Соціальний песимізм	39,86	15,72	50,12	23,68	47,20	17,15	-1,93	-1,70	0,59
Злам культурних бар'єрів	33,14	23,05	33,12	23,60	35,63	15,96	0,00	-0,45	-0,52
Максималізм	18,18	24,62	24,24	28,29	25,00	27,74	-0,84	-1,00	-0,12
Часова перспектива	14,50	11,77	19,85	19,70	16,05	8,35	-1,26	-0,55	1,03
Антисуїцидальний фактор	33,18	28,18	36,61	36,08	33,75	32,79	-0,39	-0,07	0,35

Примітка: * при $p \leq 0,05$; ** при $p \leq 0,001$.

актом ($50,12 \pm 23,68$), а найменший – у групи військовослужбовців строкової служби ($39,86 \pm 15,72$), у всіх групах показник перебуває на середньому рівні. На нашу думку, вживання алкогольних напоїв військовослужбовцями строкової служби спровоковано наявністю інтернальної каузальної агрибуції, яка виражається у формі внутрішнього діалогу: «Ви всі не гідні мене!», проте на відміну від строковиків у військовослужбовців за контрактом наявна тенденція до негативної концепції прийняття навколишнього світу. Військовий колектив сприймається як ворожий, уявлення про «людяні» відносини з оточенням відсутні. Байдуже ставлення зі сторони командира (начальника) до особистих проблем та цивільного життя.

Слід зазначити, що показники всіх трьох груп перебувають у критичних межах (від 29 до 71 балу), достатніх для проходження ППВ.

За показником шкали «Злам культурних бар'єрів» найбільше балів у контрольній групі ($35,63 \pm 15,96$), а найменше – у групи військовослужбовців контрактної служби ($33,12 \pm 23,60$), незначна відмінність і в групі військовослужбовців строкової служби ($33,14 \pm 23,05$), у всіх групах показник перебуває на середньому рівні.

Слід зазначити, що показники всіх трьох груп перебувають у критичних межах (від 33 до 67 балів), достатніх для проходження ППВ.

За показником шкали «Максималізм» найбільше балів у контрольній групі ($25,00 \pm 27,74$), а найменший – у групи військовослужбовців строкової служби ($18,18 \pm 24,24$). Низькі показники в групі строковиків можуть свідчити про інфантильний максималізм ціннісних установок (неусвідомлення наслідків учинення дисциплінарного проступку «Вживання спиртних напоїв на території частини» на майбутнє).

За показником шкали Часткова перспектива найбільше балів у групи військовослужбовців за контрактом ($19,85 \pm 19,70$), а найменший – у групи військовослужбовців строкової служби ($14,50 \pm 11,77$), у всіх групах показник перебуває на низькому рівні. Показники в групі військовослужбовців строкової служби ($14,50 \pm 11,7$) та контрольній групі ($16,05 \pm 8,35$), не відповідають установленим критичним межах (від 17 до 33 балів), достатніх для проходження ППВ. Показники групи військовослужбовців за контрактом можуть свідчити про відсутність конструктивного планування майбутнього (бажання звільнитися з військової служби після закінчення першого трирічного контракту з НГУ, без попереднього уявлення про майбутню професію), почуття нерозв'язності поточної проблеми (неможливість швидкого звільнення, процесуально це займає від двох місяців до півроку). Вживання алкоголю розцінюється як фактор прискорення процесу звільнення з військової служби.

За показником шкали «Антисуїцидальний фактор» найбільше балів у групи військовослужбовців за контрактом ($36,61 \pm 36,08$), а найменший – у групи військовослужбовців строкової

служби ($33,18 \pm 28,18$), у всіх групах показник перебуває на низькому рівні.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу визначити індивідуально-психологічні особистісні особливості військовослужбовців НГУ, які допустили вживання алкоголю на службі. Так, для груп військовослужбовців строкової служби і контрактників спільними характерними особливостями є:

- переважання гіпертимного, демонстративного та застрягального типів акцентуацій. Це свідчить про те, що вони мають поверхневу орієнтацію, широке коло інтересів і знайомих, однак вони не є глибокими і стійкими, схильні накопичувати невідреаговані негативні емоції (злість, образу, переживання несправедливості тощо). Припускаємо, що для них вживання алкоголю є своєрідним засобом «розрядки» негативних почуттів, можуть усвідомлено йти на вживання алкоголю на службі, щоб відчутти ризик покарання, а якщо вони вживали алкоголь і не понесли покарання, то безкарність;

- найнижчі показники тривожно-боязкого та неврівноваженого типів акцентуацій, що вказує на низьку виконавчу дисципліну, безвідповідальне ставлення до покладених обов'язків та нездатність критично оцінювати власні сили. Притаманна нездатність швидко позитивної зміни психоемоційного стану, що призводить до накопичення негативних думок та емоцій, ускладнене уникнення та згладжування конфліктних ситуацій зі співслужбовцями та командирами (начальниками).

У військовослужбовців контрольної групи зазначені показники виражені якісно, як і делінквентів. Однак у них майже всі показники акцентуацій виражені на дещо вищому рівні. Це підкреслює їх більшу індивідуалістичність, а також свідчить про те, що всередині контрольної групи наявна більша варіативність за типами акцентуацій.

Підсумовуючи дослідження акцентуацій характеру військовослужбовців НГУ, зазначимо, що характерологічними рисами, які потенційно вирізняють тих, хто вживає алкоголь на службі, є використання алкогольного сп'яніння для задоволення дефіциту спілкування та співпереживання, створення умов душевного тепла, радощів та можливість отримати глибокі, щирі почуття.

Спільними характеристиками суїцидальних установок для групи військовослужбовців контрактної служби, які схильні до вживання спиртних напоїв, є:

- дещо вищі показники за шкалою «Демонстративність» свідчать про бажання повернути до себе увагу, виділити себе серед інших співслужбовців розповідями про свій «бурхливий» відпочинок, розраховуючи постійно бути «на очах»;

- дещо вищі показники за шкалою «Афективність» свідчать про бурхливі емоційні вияви, що пов'язано з можливістю задоволення потреб належності;

- високі показники за шкалою «Унікальність» свідчать про притаманне відчуття «я не такий як усі», що пов'язано з тим, що вони змінили свій

статус у військовому колективі, не змінивши свого ставлення до військової служби. Їх сподівання такі: я підписав контракт, тому мені більше дозволено, я потребую особливого підходу, я не буду терпіти несправедливість, тому я можу випити алкоголь.

– високі показники за шкалою «Неспроможність» свідчать про реакцію на власну неспроможність: фізичну (не виконує нормативи на позитивну оцінку), інтелектуальну (педагогічна занедбаність, відсутність саморозвитку), моральну (низьке допризовне виховання), некомпетентність (низький рівень знань, умінь та навичок), непотрібність (відсутність кар'єрного зростання).

– дещо вищі показники за шкалою «Соціальний песимізм» свідчать про наявність тенденції до негативної концепції прийняття навколишнього світу, військовий колектив сприймається як ворожий, уявлення про нормальні «людяні» відносини з оточенням відсутні;

– дещо вищі показники за шкалою «Часткова перспектива» свідчать про відсутність конструктивного планування майбутнього, почуття нерозв'язності поточної проблеми. Вживання алкоголю розцінюється як фактор прискорення процесу звільнення з військової служби.

Спільними характеристиками суїцидальних установок для групи військовослужбовців строкової служби, які схильні до вживання спиртних напоїв, є:

– низькі показники за шкалою «Афективність» свідчать про неможливість отримувати емоційну

розрядку, відсутність навичок адекватних способів каналізування емоцій;

– дещо нижчі показники за шкалою «Соціальний песимізм» свідчать про наявність інтернальної каузальної атрибуції, яка виражається у формі внутрішнього діалогу: «Ви всі не гідні мене!»;

– низькі показники за шкалою «Максималізм» свідчать про відсутність адекватного розуміння наслідків протиправних дій, інфантильний максималізм ціннісних установок, низьку юридичну освіту;

– низькі показники за шкалою «Часткова перспектива» свідчать про постійну зміну порозуміння строковика в часі, то йому здається, що він уже дорослий, самостійний, ні від кого не залежний, тому відчуває себе дитиною, яка безвідповідально ставиться до військового обов'язку, не виявляє ініціативу та не заслуговує на «дорослі» покарання.

Підсумовуючи дослідження, зазначимо, що особливості емоційно-вольової сфери, які впливають на формування суїцидальних установок у групи військовослужбовців за контрактом, майже за всіма шкалами методики О.Г. Шмельова, крім шкал «Злам культурних бар'єрів» та «Максималізм», показники дещо вищі, ніж у груп військовослужбовців строкової служби та контрольної. Так, можна припустити, що збільшені показники субшкальних діагностичних концептів впливають на схильність до вживання алкоголю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хірурга військового госпіталю звинувачують у роботі напідрітку. *Журнал «Секція» – видання про Львів, Україну та світ*. 30.01.2019. URL: <https://section.in.ua/news/ivan-bohdan/> (назва з екрану).
2. Постановление № 93279671 Дружковский городской суд Донецкой области. *YouControl – полное досье на каждую компанию Украины*. 30.11.2020. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/93279671/> (назва з екрану).
3. Суд оштрафував прапорщика за виконання обов'язків військової служби у стані алкогольного сп'яніння. *Судова влада України*. 23.03.2020. URL: <https://court.gov.ua/archive/914086/> (назва з екрану).
4. Проект розпорядження голови Луганської обласної державної адміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 29.01.2020. URL: <http://loga.gov.ua/sites/default/files/regpol/arv1.pdf> (назва з екрану).
5. Використання автоматизованого психодіагностичного комплексу визначення професійної придатності військовослужбовців внутрішніх військ для розподілу кандидатів за військово-обліковими спеціальностями різних типів військових частин внутрішніх військ МВС України : науково-дослідна робота / І.І. Приходько, Я.В. Мацегора та ін. Харків : Акад.ВВ МВС України, 2012. 579 с.
6. Ліпатов І.І., Пасічник В.І. Вплив акцентуацій особистості військовослужбовців внутрішніх військ на їх адаптацію до особливих умов службово-бойової діяльності. *Честь і закон*. 2013. № 1. С. 94–98.
7. Багно М.В. Наукові підходи до проблеми адиктивної поведінки військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи»*. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 29–37.
8. Васищев В.С. Дослідження соціально-психологічних детермінант адиктивної поведінки військовослужбовців як засіб професійного становлення майбутніх офіцерів. *Ukrainian professional education*. 2018. Вип. 3. С. 101–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/upo_2018_3_16
9. Трінька І.С., Крупська О.О., Сергійенко А.В. Обґрунтування впровадження заходів психодіагностичного і психофізіологічного забезпечення діяльності особового складу органів військ у мирний час та особливий період. *Проблеми військової охорони здоров'я*. 2017. С. 97–106.
10. Ларіонов С.О. Теоретичні аспекти проблеми асоціальної поведінки людини. *Бочаровські читання : матер. наук.-практ. кофєр., присвяч. пам'яті С.П. Бочарової* (18 березня 2016). Харків : ХНУВС, 2016. С. 309–312.